

Dr Miloš Samardžija: Privredni sistem Jugoslavije

I deo — Uslovi funkcionisanja i karakteristike privrednog života
»Naučna knjiga«, Beograd, 1965, str. 336

Vlatko Mileta

Burni razvitak nauke u naše vrijeme dovodi do sve većeg cijepanja klasičnih naučnih disciplina u posebna znanstvena područja. Ovo sve više dolazi do izražaja i u sveučilišnoj nastavi, koja pojedine oblasti društvenog ekonomskog života promatra i analizira s različitih stajališta i obuhvaća čitav sistem posebnih nauka. Otud nastaje potreba da tim izučavanjima prethodi prikladan uvod koji će studenta pripremiti za kasniji studij i omogućiti mu da na pristupačan način usvoji potrebnu terminologiju i da upozna karakteristike i mehanizme određene sfere društvenog života.

Donekle takav zadatak ima i ovaj udžbenik prof. Samardžije. U predgovoru on nas potanko obavještava o razlozima zbog kojih se odlučio na ovaj poduhvat. Kod razrade novog nastavnog plana na Pravnom fakultetu u Beogradu »prevladalo je mišljenje da bi bilo pedagoški celishodnije da se osnovni pojmovi i osnovne zakonitosti funkcionisanja jedne društvene privrede izlaže ne u okviru opšteteorijske discipline već na osnovu funkcionisanja jedne konkretne privrede«. To će omogućiti brže i efikasnije uvođenje »u složenu problematiku, koja predstavlja predmet izučavanja ekonomskih nauka«.

Budući da predmet ima kao empirijsku osnovu jugoslavensku privredu »posmatranu u njenoj ukupnosti a i u različitim aspektima i osnovnim oblastima njenog funkcionisanja«, dat mu je naziv privredni sistem Jugoslavije.

Nije to međutim onaj predmet koji se pod istim nazivom predavao ili još uvijek predaje na nekim višim ili visokim školama. Više je to uvod u sistem ekonomskih nauka, koji pored deskripcije, analize i sinteze privrednih odnosa suvremenog jugoslavenskog društva ulazi u većoj ili manjoj mjeri i u materiju političke ekonomije, ekonomike SFRJ, ekonomske politike, ekonomike poduzeća, nauke o financijama i drugih ekonomskih naučnih disciplina.

Kod izlaganja problema u okviru uvodne ekonomske discipline autor se nije mogao zadržati samo na prikazivanju privrednih odnosa u okviru jugoslavenske privrede, već je morao dati »kako definicije osnovnih pojmova, koji su zajednički za različite privredne sisteme, tako isto pokazati i različitost oblika njihovog ispoljavanja u istorijskom i uporednom aspektu, svuda gdje je to bilo nužno«.

Cjelokupna materija koju bi trebalo da zahvati ova nova nastavna disciplina podijeljena je na šest dijelova i bit će obuhvaćena u dvije knjige.

U prvoj knjizi, koja obuhvaća samo prvi i najopsežniji dio izlaže se privredni život, daju karakteristike privrede i privrednih odnosa, proizvodnih snaga, proizvodnosti rada, s tim u vezi ekonomska struktura i način proizvodnje, odnosno, sve one ekonomske kategorije koje omogućuju da se kasnija razmatranja mogu lakše pratiti.

Organizacija društvene proizvodnje predmet je razmatranja drugog dijela.

Rezultat proizvodne djelatnosti, masa materijalnih dobara, na osnovu određenih privrednih odnosa raspodjeljuje se među pojedince i grupe u okviru društva. U trećem dijelu izlažu se ekonomski i društveni procesi koji se ostvaruju u oblasti raspodjele društvenog proizvoda.

Tržište i tržišna struktura, cijene, značaj i uloga novca i kredita obuhvaćena je društvenom organizacijom razmjene, i ta materija obrađuje se u četvrtom dijelu.

Peti dio tretira problematiku potrošnje i to ne samo lične, nego i reprodukcione, investicione i opće potrošnje.

Prikaz funkcioniranja društvene privrede u cjelini koncentrira se u šestom dijelu.

Prvi dio privrednog sistema Jugoslavije nosi naslov — Uslovi funkcionisanja i karakteristike privrednog života, i podijeljen je na četiri odjeljka i trinaest glava.

U prvom odjeljku, polazeći od naših kroz svakodnevnu praksu stečenih znanja, autor definira i daje karakteristike pojmova privrede i privrednog života. Slijedeća faza njegovog razmatranja je analiza, raščlanjivanje cjeline privrednog života na osnovne momente: proizvodnju, potrošnju, raspodjelu i razmjenu. Radi lakšeg objašnjenja društvene reprodukcije kao »naučno razvijenijeg pojma privrednog života« autor osnovne momente privrednog odnosa sintetizira i na taj način daje nam zaokruženu cjelinu.

Uloga i značaj subjektivnih i materijalnih činilaca u privrednom životu tretira se u drugom odjeljku. Demografsku osnovu subjektivnih faktora u privrednom životu predstavlja stanovništvo jedne zemlje. Zbog toga autor zahvaća sva ona obilježja stanovništva koja su od značaja za privredni život. Sredstva za proizvodnju kao materijalni faktor privrednog života determinirana su prirodnim i tehničkim činiocima. U razmatranju dat je primat prirodnim faktorima a na njih se nadovezuje izlaganje o historijskom formiranju tehničko-proizvodne osnove i na kraju autor se osvrće na dostignuti nivo tehničkog razvoja u našoj zemlji i svijetu.

Treći odjeljak obrađuje društvenu organizaciju privrednog života. Polazna tačka izlaganja je analiza proizvodnih odnosa kao elementarnih oblika društvene organizacije privrede. Pored pojedinačnih proizvodnih odnosa koji se ispoljavaju u privrednim kretanjima, postoje i mnogostruke društvene veze koje ova individualna kretanja objedinjuju u društvenu organizaciju privrednog života. Autor detaljno analizira oblike povezivanja proizvodnih odnosa, jer to »omogućuje da se definišu razne vrste društvenih kompleksa ili celina kroz koje se ispoljava društvena organizacija privređivanja i povezuju pojedini proizvodni odnosi u ovu realnost koja sačinjava društveni život ljudi u njegovom konkretnom i kompleksnom ispoljavanju«.

O privrednom životu suvremenog društva govori se u četvrtom odjeljku. Pomoću kriterija osnovnog tipa proizvodnog odnosa autor je nacionalne privrede suvremenog društva podijelio u tri grupe, pretkapitalističku, kapitalističku i socijalističku. Osnovne karakteristike svake grupe tretiraju se u posebnim glavama, pri čemu je kapitalistički i socijalistički privredni sistem prikazan u dinamičkom aspektu. Nastanak i razvoj socijalističkih proizvodnih odnosa u Jugoslaviji tj. socijalističke privrede Jugoslavije, predmet je razmatranja posljednje glave ovog odjeljka.

Ovaj rad prof. Samardžije namijenjen je početnicima, dakle onima koji tek pristupaju proučavanju ekonomskih nauka. Zbog toga koristan je postupak što autor na početku odjeljka daje uvod u kojem ističe o čemu će se raspravljati u narednim glavama i što na početku svake glave iznosi kratak sadržaj materije koju obrađuje u toj glavi. Veliki broj shema i grafikona bez sumnje podiže upotrebljivost udžbenika. Tome će doprinijeti i uspješna tehnička obrada djela.

Dati prikladan uvod u ekonomske nauke, koji će studenta pripremiti za kasniji studij pojedinih ekonomskih disciplina, na bazi jedne konkretne privrede, je vrlo složen i težak zadatak. Autor je uzdajući se u svoju ekonomsku erudiciju prišao njegovom rješavanju. Iako je teško dati definitivan sud, jer pred sobom imamo samo prvi dio materije, ipak čini nam se da je prof. Samardžija postavljeno zadatke uspješno izvršio.

Međutim, i bez namjere da umanjimo vrijednost ovog rada, s nekim konstatacijama autora ne bi se u potpunosti mogli složiti.

Kod razmatranja aktivnog i izdržavanog stanovništva navodi se »Značajnu grupu predstavljaju i lica sa ličnim prihodima koja ne rade (684.000).« (str. 112), a da se pritom ne spominje koja su to lica. Takva opća konstatacija može neupućene ostaviti u nedoumici i navesti na pogrešno zaključivanje, pa je trebalo kategoriju tih lica istaknuti.

Autorova formulacija, da kod svjesnog organiziranja društvene privrede »postoji organ koji predstavlja društvenu svest, društveni razum« (str. 265).

nije tačno. Tačno je da takav organ postoji i da je to država, odnosno njen aparat, ali baš zbog toga jer je to država »svijest« i »razum« nije društvena svijest i društveni razum, nego kao što nam iskustvo pokazuje to je »svijest« i »razum« samo jednog dijela društva.

Po ugledu na poznati udžbenik »Economics« P. Samuelsona (VI izdanje), autor daje shemu razvoja naučne ekonomske misli (str. 11). Možda je malo neskromno da se jugoslavenskoj naučnoj ekonomskoj misli u grafičkom prikazu daje posebno mjesto. Mišljenja smo da je tu trebalo istaći Poljake, čiji su teoretičari s područja ekonomskih nauka danas u svijetu općenito priznati. Pri izboru zemalja u kojima se razvio merkantilizam umjesto Španije trebalo je staviti Italiju, obzirom da je njena ekonomska misao dala nesumnjivo veći doprinos merkantilističkoj teoriji.

Za osnivača ekonomske nauke autor smatra Adama Smitha (str. 11—12) međutim prije bi se to moglo reći za Williama Petty-a, kojem i K. Marx u nekoliko svojih radova daje prvenstvo i naziva ga »ocem političke ekonomije«.